

Razvojna razpotja FSPN

Visoka šola za politične vede, iz katere se je kasneje razvila sedanja Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, je bila ustanovljena koncem januarja 1961. Petindvajset let v razvoju takšne institucije ni posebno dolga doba. Vsekakor pa je dovolj dolga, da kaže povzeti glavne razvojne težnje in rezultate in na njih načrtovati in graditi prihodnji razvoj.

Iz institucije, ki je bila prvotno namenjena predvsem izobraževanju, se je Fakulteta razvila tudi v osrednjo slovensko in eno najmočnejših jugoslovanskih družboslovnih izobraževalnih in raziskovalnih institucij, v kateri so se vzporedno razvijale publicistična, knjižnično-dokumentacijska in še nekatere druge spremljevalne dejavnosti. Glede na število zaposlenih in glede na ustvarjeni celotni prihodek je temeljna dejavnost še vedno izobraževalna. V celotnem dosedanem delovanju je na Visoki šoli oz. od leta 1970 dalje na Fakulteti diplomiralo več kot 1300 družboslovcev, od tega nekaj nad tri četrtine kot redni študentje in ostali kot študentje ob delu. Med njimi je največ (41%) sociologov, skoraj 250 novinarjev in le nekaj manj politologov. Na programih samoupravljanja s temelji marksizma in obramboslovja, ki sta bila uvedena kasneje, sredi sedemdesetih let, je diplomantov manj. Vendar je tudi na obramboslovju diplomiralo že več kot sto študentov (rednih in ob delu). Nadalje je na Fakulteti doslej magistriralo preko sedemdeset podiplomcev, 40 kandidatov pa je pridobilo doktorat znanosti.

Kot sestavni del dejavnosti Fakultete se vse bolj uveljavlja tudi raziskovalno delo, saj se poleg raziskovalcev vsi pedagoški delavci ukvarjajo tudi z raziskovanjem. Samo v zadnjih petih letih je bilo na Fakulteti, v okviru njenega Raziskovalnega inštituta, opravljenih 285 raziskovalnih nalog; letno število opravljenih raziskav se je povečalo od 46 v letu 1981 in 72 v letu 1985.

Če merimo rezultate raziskovanja s številom napisanih strani v poročilih, ugotovimo, da je bilo napisanih preko 32 tisoč tipkanih strani, torej v povprečju več kot 6400 letno. Od tega je bilo približno 25% raziskav opravljenih za naročnike izven raziskovalnih skupnosti, torej iz naslova neposredne svobodne menjave dela, ki je v povprečju v zadnjih petih letih pomenila tudi približno četrtno vseh prihodkov iz raziskovalne dejavnosti.

Fakulteta nadalje že trindvajseto leto izdaja revijo *Teorija in praksa*. Vsako leto izide po 12 števil, vsaka v nakladi 4500 izvodov. Revija pritegne letno 250 do 300 avtorjev iz cele Jugoslavije, od tega 25 do 30% iz Fakultete. Razen iz Slovenije sodelujejo številni avtorji iz cele Jugoslavije, deloma pa tudi iz tujine. Letni obseg revije je preko 100 tiskovnih pol. Po teh podatkih se *Teorija in praksa* uvršča med največje jugoslovanske družboslovne revije, kar je glede na slovensko jezikovno zaledje vsekakor pomemben podatek.

Dejavnost delavcev Fakultete, tako pedagoških kot raziskovalnih, se kaže tudi v objavljenih delih. V zadnjih petih letih so delavci objavili skupno 2263 bibliografskih enot, od tega je bilo 248 samostojnih del, skoraj tisoč člankov v strokovnih revijah, itd. Število objavljenih del in število avtorjev se iz leta v leto povečuje.

Pri Fakulteti deluje tudi Osrednja družboslovna knjižnica Jožeta Goričarja, ki

je bila oblikovana leta 1985 z združitvijo prejšnje fakultetne knjižnice in knjižnice Inštituta za sociologijo in filozofijo. Knjižnica danes razpolaga s približno 140 tisoč enotami knjižnega fonda. Ta fond se v zadnjih dveh letih povečuje za približno 3000 enot letno. Knjižnica prejema tudi 381 revij, od tega približno 55% v tujih jezikih. O obsegu poslovanja knjižnice govori podatek, da je vanjo vpisanih skoraj 6000 članov, v lanskem letu pa je več kot 22 tisoč obiskovalcem na dom posodila skoraj 38 tisoč knjižnih enot. V knjižnem fondu knjižnice predstavljajo učbeniki približno 30% enot.

V okviru knjižnice deluje tudi dokumentacija, ki ima status republiškega INDOK centra za družboslovje. Enota je že leta 1978 začela z računalniško obdelavo bibliografskih podatkov. Tako razpolaga danes z datoteko, ki obsega približno 50 tisoč zapisov, število zapisov se letno povečuje za približno 10 tisoč enot. Tako knjižnica kot dokumentacija sta pomembni opori raziskovalcem in učiteljem fakultete pri njihovem delu, študentom pri izdelavi diplomskih nalog in disertacij ter seveda tudi zunanjim obiskovalcem, ki jih je glede na osrednjost te institucije v Sloveniji vedno več.

Na fakulteti, ki je v organizacijskem pogledu enovita delovna organizacija, združuje delo 123 delavcev. Od tega je raziskovalcev s polnim delovnim časom le 12; v knjižnici in dokumentaciji je zaposlenih 13 delavcev, pedagoških delavcev je 48; preostalo pa so delavci v strokovnih in administrativnih službah. Na fakulteti združuje delo tudi 9 novih raziskovalcev na raziskovalnem področju ter 4 stažisti-asistenti na pedagoškem področju. Med zaposlenimi na fakulteti je 27 doktorjev znanosti, 15 magistrstov in 44 delavcev z visokošolsko izobrazbo.

Teh nekaj podatkov o dejavnosti fakultete in o njenih dosedanjih dosežkih nisem navedel z namenom, da bi prikazal celovito dejavnost fakultete, ki je še mnogo širša; navedel sem jih zato, da ponazorim, da predstavlja fakulteta sorazmerno velik intelektualni in delovni potencial. Ne gre za neko obrobnost, drobno dejavnost, temveč za potencial, s katerim mora družbena skupnost resno računati. Zato tudi ni moj namen podrobno analizirati pretekle dejavnosti fakultete. To je bilo temeljito opravljeno ob dosedanjih obletnicah (deset-, petnajst-, in dvajsetletnici). Pač pa menim, da kaže ob današnji priliki usmeriti pogled v prihodnost in analizirati ključne determinante delovanja in razvoja fakultete v naslednjih letih. Takšna analiza tudi lahko pokaže, koliko je dejavnost fakultete usklajena s pričakovano dejavnostjo nje same in Univerze v celoti v prihodnjem družbenem razvoju.

V naših srednjeročnih in dolgoročnih načrtih predvidevamo, da se bo fakulteta še naprej razvijala kot osrednja slovenska in pomembna jugoslovanska izobraževalna in raziskovalna institucija za sociološke, politološke, komunikološke in obramboslovne vede. K temu osrednjemu cilju bodo naravnane vse delovne enote fakultete, upamo da v sorazmerno usklajenem razvoju – čeprav se seveda prihodnost ne da povsem natančno napovedati. Zato je pravzaprav osrednje razvojno vprašanje za fakulteto vprašanje, koliko in kakšnega družboslovja potrebuje slovenska družba v nadaljnjem razvoju. O tem so v družbi ocene različne, saj so pogojene s celovitostjo in utemeljenostjo vizije prihodnjega razvoja Slovenije v celoti. Pomembno je, da se zavedamo tega, da je celoten družbeni razvoj v prihodnje mogoče graditi le na celovitem in usklajenem razvoju vseh znanosti, ne samo nekaterih.

Na fakulteti ocenjujemo, da v neposredni prihodnosti ne kaže kvantitativno povečevati obsega izobraževalne in raziskovalne dejavnosti, pač pa je pomembne

premike mogoče doseči glede kvalitete vseh dejavnosti, ki jih fakulteta opravlja. Ali so ta naša predvidevanja realna?

Na fakulteti v zadnjih letih diplomira približno 100 do 120 študentov letno na dodiplomskem študiju, kakih devet jih letno magistrira, doktorandov doslej ni bilo več kot šest na leto, njihovo število pa iz leta v leta močno niha. Najpomembnejši rezultat tako predstavljajo diplomanti na sedmi stopnji zahtevnosti. Čeprav ne razpolagamo z zanesljivimi ocenami kadrovskih potreb v prihodnje, na fakulteti vendarle ocenjujemo, da števila diplomantov ne kaže povečevati. Zaenkrat med našimi diplomanti še ni problema brezposelnosti. Zavedamo se, da je zaposlovanje odvisno predvsem od tega, kaj bodo znali delati – čeprav k zaposlenosti prispeva tudi izjemno nizka stopnja brezposelnosti v Sloveniji nasploh. Ta pa ni odvisna samo od subjektivnih prizadevanj fakultetnih delavcev, marveč tudi od drugih pogojev, na katere pa lahko le delno vplivamo.

Analize so pokazale, da navedeno število diplomantov dosegamo na račun sorazmerno velikega vpisa, da je torej učinkovitost študija sorazmerno nizka. V zadnjih letih vpisujemo okrog tristo novincev v prvi letnik in še kakih petdeset neposredno v tretji letnik. Diplomira pa jih letno na vseh programih nekaj nad sto. Približno polovica vpisanih jih omaga že v prvem letniku, nekaj pa še kasneje. številni absolventi ne zmorejo moči, da bi študij zaključili z diplomom. To pa je z družbenega in verjetno tudi osebnega vidika študentov dokaj neracionalno. Zdi se, da se bo sedaj, ko se vpisujejo na fakulteto že prve generacije, ki so zaključile srednje usmerjeno izobraževanje, ta problem še zaostрил. Vsaj tako kaže analiza uspešnosti prve generacije.

Vzroke za takšno stanje kaže iskati v vseh dejavnikih, ki določajo učinkovitost izobraževalnega sistema: ustreznosti študijskih programov, kakovosti študentov, materialnih pogojev študija in ne nazadnje tudi v usposobljenosti in motiviranosti učiteljev. Analiza teh dejavnikov nam hkrati odkriva glavne razvojne dileme fakultete na pedagoškem področju.

Na fakulteti vsako leto pregledujemo in dopolnjujemo študijske programe. Celovito prenovo pa smo opravili pred dobrim letom – skladno s procesom uvajanja usmerjenega izobraževanja tudi na Univerzo. Razvili smo pet VIP-ov izobraževanja na VII. zahtevnostni stopnji: sociologijo s tremi smermi, politologijo z dvema smerema, novinarstvo, samoupravljanje s temelji marksizma in obramboslovje. S temi programi smo dosegli večjo profiliranost temeljnih poklicev, ki jih izobražujemo; dosegli smo nekoliko večjo vsebinsko povezanost posameznega študija in še nekatere druge ugodne premike. Vendar v celoti še nismo zadovoljni. Zaradi nujnih razlik med programi se je razdrobljenost celotnega študijskega procesa na fakulteti dejansko povečala; dosegla je že tolikšno stopnjo, da postajajo ovira tudi prostori, ki so nam na voljo. Zato so študijski proces za posamezen program in letnik ne more izvajati v strnjenih dnevnikih blokkih, posledica tega pa je, da imajo študenti sorazmerno malo časa za samostojen sprotni študij.

V takšno situacijo so nas v veliki meri silila sprejeta merila vrednotenja izobraževalnih programov, ki so izrazito kvantitativna in za fakulteto s sorazmerno razdrobljenim programom neugodna.

Razrešitev nekaterih, predvsem prostorskih problemov fakultete si obetamo tudi v sklopu uresničevanja ideje o družboslovnem centru. Čeprav je bila ta zamisel že pred več kot desetimi leti ocenjena kot družbeno ustreznna, se doslej njeno uresničevanje skoraj ni premaknilo z mrtve točke.

Študijskim programom na fakulteti nekateri očitajo, da so preveč razdrobljeni. Seveda možnosti za racionalizacijo nikakor ne kaže zanikati. Toda, sprejeti programi so rezultat celotnega dosedanjega razvoja. Sestavili smo jih v trdnem prepričanju, da najbolj ustrezajo danim razmeram. Praksa pa od naših diplomantov vse bolj terja ne le splošno izobrazbo, ampak tudi usposobljenost za opravljanje konkretnih del in nalog. Zato morajo programi vsebovati tudi takšno, bolj konkretno vsebino. Programi za usposabljanje v času pripravništva zaenkrat ne rešujejo te naloge. Glede na neurejenost in majhne potrebe združenega dela po podiplomskem študiju, so omejene tudi možnosti predstavitve nekaterih vsebin v podiplomsko izobraževanje. Večjo usposobljenost za konkretno delo smo skušali doseči z oblikovanjem smeri v posameznem VIP-u. Tu pa se spet srečujemo s kritiko, da gre za preveliko razdrobljenost. Zdi se, da uveljavljanja novih smeri v VIP ne bi smeli preveč omejevati – tudi zato ne, ker z njimi uveljavljajo novosti v študiju posameznih strok. Skupine izbirnih predmetov pogosto še ne omogočajo, da bi lahko uvajali novosti, s katerimi bi mogla posamezna stroka dohitevati razvoj v svetu.

Na fakulteti sproti analiziramo primernost vseh VIP-ov, ki jih izvajamo. Pri tem sodelujemo tudi z našimi že zaposlenimi diplomanti. Prenova študijskih programov je zato naša stalna skrb.

Glede kakovosti študentov, ki se vpisujejo na študij na fakulteti, ugotavljamo, da je med njimi preveč takšnih, ki nimajo dovolj izoblikovanega interesa za določen študij, ter preveč takšnih, ki se vpisujejo zato, da pridobijo status študenta, čeprav ne mislijo resno študirati. Fakulteta si že več let organizirano prizadeva, da bi z akcijami usmerjanja na študij dosegla čimvečji vpis takšnih študentov, ki imajo dovolj izražen in izoblikovan interes za družboslovni študij. Pri tem očitno nismo dovolj uspešni, vendar pa bomo z aktivnostmi usmerjanja še nadaljevali.

Kaže dodati, da smo na fakulteti sposobni sorazmerno hitro izločiti iz študijskih vrst tiste, ki se vpisujejo le navidezno. Vendar pa glede na način, kako izobraževalna skupnost vrednoti naše delo, za to nismo motivirani oziroma bi to storili v očitno lastno materialno škodo. Premisliti bi kazalo tudi, ali je sistem, ko se selekcija študentov izvaja šele med študijem na univerzi – ne pa ob vstopu na univerzo – družbeno najbolj racionalen. Vsekakor pa se ob tem vprašanju fakulteta srečuje z dejavniki, na katere nima odločilnega vpliva.

Materialni pogoji izvajanja študijskega program na fakulteti so vse prej kot optimalni. Opremljenost z učnimi pripomočki in didaktičnimi sredstvi je, milo rečeno, slaba. Razen pri nekaterih predmetih na obramboslovju in računalništvu, se pri pouku uporabljata le kreda in tabla. Tudi to zmanjšuje učinkovitost študija. V tem pogledu očitno tudi v prihodnje od izobraževalnih skupnosti ne kaže veliko pričakovati. Glede na študijsko usmeritev pa med našimi ustanovitelji in uporabniki ni bogatih gospodarskih organizacij, ki bi nam v tem pogledu pomagale. Tako imenovana »neposredna menjava dela« se pogosto sprevrže v prosjačenje za finančno pomoč med znanci učiteljev na uglednih položajih v gospodarstvu. Pri tem nam je v pomoč, da se približno polovica naših diplomantov zaposluje v gospodarstvu in da so med njimi mnogi na uglednih položajih, ne le v gospodarstvu, ampak v družbi nasploh – seveda, če so naklonjeni fakulteti. Problem materialne opremljenosti se kaže tudi v stalnih težavah pri zagotavljanju učbenikov. Slab materialni položaj študentov pa je eden od razlogov, da mnogi preveč honorarno delajo in jim zmanjkuje čas za študij.

Že mnogokrat preverjena resnica je, da je učinkovitost vzgojnoizobraževalnega procesa odločilno odvisna od njegovih izvajalcev, to je učiteljev, od njihove motiviranosti in usposobljenosti. V tem pogledu se tudi na fakulteti srečujemo s podobnimi problemi kot v usmerjenem izobraževanju nasploh. Prevladuje prepričanje, da je intelektualno delo podcenjeno, da znanje v družbi nima prave vrednosti. Zato je tudi poklic univerzitetnega učitelja za najboljše kadre relativno nepriljubljen. Med kriteriji vrednotenja njihovega dela so skoraj neupoštevani kriteriji kakovosti, ki pa so z vidika učinkov ključnega pomena. Premalo je časa in priložnosti za lastno izpopolnjevanje. Znane zagate z nabavo tuje literature in omejene možnosti izpopolnjevanja v tujini preprečujejo, da bi stroke lahko sledile razvoju v svetu, itd. Uvajanje osebnih dohodkov v tekočem letu in možnost zaposlovanja asistentov-stažistov, novih raziskovalcev ter vzporedne nastavitve kažejo na prizadevanja družbe, da bi zagotovili kolikor toliko normalne pogoje dela. Vendar kumulativnih negativnih učinkov preteklih let ni mogoče odpraviti na hitro. Glede kadrovske politike na fakulteti smo se odločili, da si bomo prizadevali izboljšati pogoje dela in osebne dohodke zaposlenih – ob hkratnem postavljanju visokih zahtev glede delovnih rezultatov. Med njimi je na prvem mestu zahteva po inovativnosti.

Kot že povedano, poteka približno tri četrtine raziskovalne dejavnosti v okviru programov in financiranja v dogovoru z raziskovalnimi skupnostmi. Kljub različnim pritiskom, predvsem s strani tehničnih in naravoslovnih znanosti, je fakulteta v tekočem srednjeročnem obdobju zadržala v programih raziskovalnih skupnosti približno enak delež, kot ga je imela poprej. Tudi ocene raziskovalnih poročil po metodologiji, ki je bila uporabljena v raziskovalni skupnosti, so sorazmerno ugodne. Neposredna menjava dela z uporabniki v gospodarstvu in družbenih dejavnostih kaže znake oscilacije in kljub trajnim prizadevanjem doslej ni nikdar preseгла tretjine raziskovalnega programa. Za uporabnike so zanimivi le nekateri raziskovalni programi; sicer pa zanimanje za izsledke raziskav večje, kot pa pripravljenost za financiranje raziskav. Vzroki za takšne razmere niso le pri uporabnikih, ampak tudi v vsebini fakultetne ponudbe na tem področju.

Velik del raziskav opravijo pedagoški delavci. Vendar pa s povezovanjem pedagoškega in raziskovalnega dela na fakulteti nismo povsem zadovoljni. Gre za probleme, ki jih tudi v okviru celotne univerze še nismo rešili.

K problemom pedagoške in raziskovalne dejavnosti sodi tudi posredovanje rezultatov njenega dela javnosti. Poleg publiciranja poteka ta dejavnost tudi prek Centra za družbenopolitično izobraževanje, ki je posebna delovna enota fakultete. Razen Zihlerlovih dni organizira ta center vsako leto številne seminarje, na katerih sodelujejo poleg delavcev fakultete tudi drugi strokovnjaki, ki so med izvajalci na seminarjih celo v večini (59% vseh). Kljub nešteto krat ugotovljeni družbeni potrebnosti in koristnosti takšne dejavnosti pa se center srečuje z neprestanimi finančnimi in občasnimi kadrovskimi težavami. Zato tudi za dejavnost tega centra še iščemo učinkovite dolgoročne rešitve.

Nisem imel namena, da bi ob priložnosti, kakršna je današnja, podrobneje spregovoril o uspehih in problemih vseh dejavnosti fakultete. Omejil sem se predvsem na pedagoško in raziskovalno, ki bosta še naprej temeljni delovni usmeritvi fakultete. Vsekakor pa je ob časovni zarezi kot je današnja, potrebno poudariti nekatere vidike povezanosti fakultete z okoljem, posebej z njenimi ustanovitelji, med katerimi so poleg Skupščine SR Slovenije tudi vse družbenopolitične organizacije. Kot je znano, je v 25. letih mogoče razlikovati različna

obdobja in kakovost teh odnosov. Dejavnost fakultete in njenih delavcev je takšne narave, da se dotika tudi najbolj perečih družbenih vprašanj. Pri tem skoraj nujno prihaja do različnih pogledov in predlogov. Od družboslovcev – delavcev fakultete se pričakuje, da bodo večstransko družbeno angažirani. Pričakuje se tudi, da bodo vztrajno in odločno branili strokovno utemeljena stališča. Čeprav so se pri razreševanju vprašanj družbenega razvoja subjektivne sile tudi že doslej opirala na znanost, vendarle mislimo, da so bili znanstveni potenciali premalo izkoriščeni. Pri uresničevanju družbenega razvoja se je nujno naslanjati tudi na družboslovne znanosti, saj je prav človek poglavitni dejavnik razvoja. S tem tudi utemeljujemo mesto naših disciplin v celotnem družbenem razvoju. Za takšno uveljavitev fakultete nam bo koristno še nadaljnje vsestransko sodelovanje z ustanovitelji in drugimi uporabniki. Pri tem pa je potrebno razumeti, da fakulteta ne more sprejeti občasnih zahtev po nekakšnem strokovnem utemeljevanju prav vseh dnevno političnih odločitev, če takšno utemeljevanje objektivno ni mogoče, ali je celo v nasprotju z ugotovitvami znanosti.

Dejavnost fakultete je namenjena družbeni praksi, v praksi se preverja, vrednoti in bogati. Zato so povratne informacije o uspešnosti naše dejavnosti nujen vir za njeno neprestano izpopolnjevanje. Seveda pa posamezni delavci v javnosti nastopajo kot celovite osebnosti in se njihova stališča, posebej če so ocenjena kot sporna, marsikdaj neupravičeno pripisujejo fakulteti. Zato ni skrivnost, da so v družbi prisotna različna mnenja o uspešnosti in primernosti ter potrebnosti dejavnosti, ki jih opravljamo na fakulteti. Globalno gledano je kriterij uspešnosti fakultete lahko le njen prispevek k reševanju problemov družbenega razvoja. Zato pa moramo imeti tudi potrebne možnosti.

Naj sklenem z ugotovitvijo, da je fakulteta življenjsko zainteresirana za ustvarjalno sodelovanje z vsemi ustanovitelji. Seveda kot enakopraven partner. Uspešnost uresničevanja družbenih ciljev fakultete pa mora biti tudi v prihodnje skrb ne le zaposlenih na fakulteti, marveč tudi njenih ustanoviteljev in uporabnikov.

MILOŠ PROSENC

Družba in družboslovje

(Slavnostni govor na proslavi 25. obletnice FSPN – 23. 10. 1986)

Pred 25. leti se je Zveza komunistov Slovenije odločila ustanoviti Visoko šolo za politične vede, ki naj načrtno izobražuje in usposablja družboslovce, da bi v ustvarjalni povezanosti z znanostjo, s strokovnjaki drugih strok ter z družbeno prakso zmogli zahteve pri dograjevanju in uveljavljanju našega sistema socialistične samoupravne demokracije.

V tem obdobju je namreč dozorelo spoznanje, da je za reševanje razvojnih dilem in protislovij našega časa ter za oblikovanje izvernih poti, potrebno povečati zmožnosti za njihovo poglobljeno in celovito razumevanje ter zlasti še za temeljito spoznanje zakonitosti družbenega razvoja. Obrazec revolucionarnega naskoka, s